Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра соціально-економічної географії і регіонознавства

"ЗАТВЕРДЖУЮ"

Проректор з науково-педагогічної роботи

_____ Антон ПАНТЕЛЕЙМОНОВ

_____ 2021 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОСНОВИ МЕНЕДЖМЕНТУ

рівень вищої освіти	бакалавр
галузь знань	10 Природничі науки / 01 Освіта
спеціальність	106 Географія / 014.07 Середня освіта (Географія)
освітня програма	Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток; Географія рекреації та туризму / Географія, економіка та краєзнавчо-туристична робота
вид дисципліни	за вибором
факультет	геології, географії, рекреації і туризму

2021 / 2022 навчальний рік

2

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою факультету геології, географії, рекреації і туризму

«7» червня 2021 року, протокол №7

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: канд. геогр. наук, доцент Юрій КАНДИБА

Програму схвалено на засіданні кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства

Протокол від «7» червня 2021 року №9

Завідувач кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства

_____ Людмила НЄМЕЦЬ

Програму погоджено з гарантами освітньо-професійних програм (керівниками проектних груп):

Гарант освітньо-професійної програми «Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток»

_____ Катерина КРАВЧЕНКО

Гарант освітньо-професійної програми «Географія рекреації та туризму»

_____ Юлія ПРАСУЛ

Гарант освітньо-професійної програми «Географія, економіка та краєзнавчо-туристична робота»

_____ Наталія ГУСЄВА

Програму погоджено науково-методичною комісією факультету геології, географії, рекреації і туризму

Протокол від «7» червня 2021 року №6

Голова науково-методичної комісії факультету геології, географії, рекреації і туризму

_____ Олександр ЖЕМЕРОВ

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни **«Основи менеджменту»** складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки
бакалавра
(назва рівня вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня)

спеціальності **106 Географія / 014.07 Середня освіта (Географія)**

освітні програми **Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток; Географія рекреації та туризму / Географія, економіка та краєзнавчо-туристична робота**

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни – формування у студентів системи базових знань у сфері менеджменту, сучасного управлінського мислення, розуміння концептуальних засад системного управління, набуття умінь та навичок аналізу процесів і явищ, які протікають в організації, умінь аналізу внутрішнього та зовнішнього середовища, прийняття адекватних управлінських рішень.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни:

- ознайомитися з теоретичними основами менеджменту, вивчити головні поняття та категорії дисципліни;
- розглянути історію розвитку менеджменту та його перетворення на систематизовану наукову дисципліну;
- охарактеризувати організацію як об’єкт управління;
- розкрити сутність мотивації;
- дати характеристику методам менеджменту;
- виявити особливості та основні підходи до прийняття управлінських рішень;
- ознайомитися з технологіями та функціями менеджменту;
- визначити характеристики керівництва та лідерства, влади та впливу;
- розкрити особливості бізнес-етикету та ділового спілкування;
- ознайомитися зі шляхами забезпечення ефективного менеджменту.

1.3. Кількість кредитів – 3

1.4. Загальна кількість годин – 90

За вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
2-й	2-й
Семестр	
4-й	3-4-й
Лекції	
24 год.	10 год.
Практичні заняття	
24 год.	4 год.
Лабораторні заняття	
-	-

Самостійна робота	
42 год.	76 год.
Індивідуальні завдання	
-	

1.6. Заплановані результати навчання:

***Знання*:**

- сутність понять «менеджмент» та «управління», об'єкт та суб'єкт менеджменту, закони, закономірності та принципи менеджменту;
- основні теорії управління та менеджменту;
- складові організації, види поділу праці в організаціях, елементи внутрішнього та зовнішнього середовища організацій;
- основні положення змістовних та процесійних теорій мотивації;
- економічні, технологічні, соціально-психологічні та адміністративні методи менеджменту;
- підходи та процес прийняття управлінських рішень;
- функції (планування, організація, контроль, регулювання) та технології менеджменту;
- суть та основні засади керівництва та лідерства, стилі керівництва, форми влади та впливу;
- критерії і система показників для визначення соціально-економічної ефективності управління організаціями;
- особливості бізнес-етикету та ділового спілкування.

***Уміння і навички*:**

- виявляти головні риси організації як об'єкта управління, визначати елементи і компоненти організації та аналізувати їх вплив на її діяльність;
- давати характеристику основних теорій мотивації людської діяльності;
- обґрунтовувати застосування методів менеджменту в процесі стимулювання поведінки працівників організації;
- розробляти управлінські рішення, обирати шляхи їх прийняття та прогнозувати наслідки їх реалізації;
- давати характеристику плануванню, організації, контролю та регулюванню як функціям менеджменту, розкривати роль інформації та комунікацій в управлінні;
- виявляти взаємозв'язок керівництва, лідерства, влади та впливу, визначати стилі керівництва;
- використовувати на практиці основи бізнес-етикету та ділового спілкування;
- давати оцінку соціально-економічної ефективності управління організаціями.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Теоретичні основи менеджменту, види та зміст управлінської діяльності

Тема 1. Менеджмент як наукова система управління.

Сутність менеджменту, менеджмент як самостійний вид професійної діяльності, предмет, об'єкт і задачі менеджменту. Поняття «менеджмент» і «управління», роль менеджерів та завдання підприємців. Наукові основи менеджменту: загальні принципи та методи дослідження, закони і закономірності менеджменту, принципи менеджменту.

Тема 2. Організація як об'єкт управління.

Поняття організації як об'єкту управління, її цілі і задачі. Складові організації. Класифікації організацій, формальні і неформальні організації.

Горизонтальний і вертикальний поділ праці в організаціях, рівні управління.

Організація як відкрита динамічна система: керуюча та керована підсистеми. Модель організації як відкритої системи: параметри «входу», процес перетворення, параметри «виходу».

Концепції життєвого циклу організації. Корпоративна культура. Колективи (групи) працівників в організації.

Тема 3. Внутрішнє та зовнішнє середовище організацій.

Загальні характеристики зовнішнього середовища: об'єктивність, взаємозв'язок факторів, складність, динамічність, невизначеність.

Внутрішнє середовище організації: цілі, структура, завдання, технологія і персонал; зовнішнє середовище організації прямого впливу – постачальники, посередники, споживачі, конкуренти, закони й установи державного регулювання; зовнішнє середовище організації непрямого впливу – стан економіки, науково-технічний прогрес, соціально-культурні та політичні фактори, міжнародні події та оточення; взаємодія: організація – зовнішнє середовище.

Тема 4. Мотивація.

Сутність і зміст поняття мотивації, мотивація і винагорода, внутрішня і зовнішня винагорода. Змістовні теорії мотивації, мотивація й ієрархія потреб. Процесійні теорії мотивації: теорія очікувань, теорія справедливості, модель Портера – Лоулера, їхнє застосування в практиці управління. Форми і системи стимулювання праці, мотивація в загальному процесі управління.

Тема 5. Методи менеджменту.

Сутність та особливості формування методів менеджменту, класифікація та характеристика методів менеджменту. Економічні методи менеджменту (економічні плани, економічні стимули, бюджет). Адміністративні методи менеджменту. Технологічні методи менеджменту. Соціально-психологічні методи менеджменту. Соціальні прогнози, соціальні плани.

Тема 6. Управлінські рішення.

Сутність та види управлінських рішень, управлінське рішення як форма реалізації управлінської діяльності. Класифікація управлінських рішень. Основні підходи до прийняття рішень. Фактори, що впливають на процес прийняття управлінських рішень. Процес та умови прийняття управлінських рішень. Право прийняття управлінських рішень. Організація і контроль виконання рішень.

Розділ 2. Функції менеджменту. Забезпечення ефективної діяльності організації

Тема 1. Функції та технологія менеджменту.

Поняття функцій процесу управління. Функції менеджменту як види управлінської діяльності. Класифікація і характеристика функцій менеджменту. Загальні (основні), конкретні (спеціальні) функції менеджменту.

Процес організації управління та його складові. Мета управлінського процесу, його учасники, предмет, засоби здійснення. Управлінський цикл. Управлінські процедури: цілевизначення, інформаційне забезпечення, аналітична діяльність, вибір варіанту дій, реалізація рішення, зворотній зв'язок. Взаємозв’язок елементів управління. Техніка і технологія управління.

Тема 2. Планування як загальна функція менеджменту.

Сутність планування. Форми планування та види планів. Основні елементи системи планування. Способи складання планів (балансовий, нормативний і математико-статистичний). SWOT-аналіз середовища організації.

Цілі в управлінні. Ієрархічна підпорядкованість, субординація цілей організації. Традиційний процес постановки цілей. Концепція управління за цілями.

Стратегічне планування і розробка стратегії. Планування реалізації стратегії. Оперативне планування на засадах застосування адміністративних та економічних важелів. Тактика, політика, процедури, правила. Бізнес-планування.

Тема 3. Організація як загальна функція управління.

Сутність функції організації. Поняття та складові організаційної діяльності. Повноваження, обов'язки, відповідальність. Процес делегування повноважень і відповідальності. Вертикальна та горизонтальна координація. Департаменталізація.

Сутність організаційної структури управління та її роль в досягненні мети. Принципи побудови організаційних структур управління. Види організаційних структур управління (лінійні, функціональні, комбіновані). Методи вибору організаційної структури управління.

Єдиноначальність: поняття, сутність. Централізація і децентралізація.

Тема 4. Контроль як загальна функція менеджменту.

Сутність і зміст контролю. Види контролю: попередній, поточний, кінцевий. Процес контролю, його етапи. Розробка стандартів і критеріїв, співставлення з ними реальних результатів. Поведінкові аспекти контролю. Характеристики ефективного контролю: стратегічна спрямованість, орієнтація на результат, відповідність справі, своєчасність, гнучкість, простота, економічність.

Тема 5. Інформація і комунікації в менеджменті.

Інформація, її види та роль в менеджменті. Класифікація інформації. Вимоги, які пред'являються до інформації.

Поняття і роль комунікацій. Різновиди «внутрішніх» та «зовнішніх» комунікацій. Перешкоди в комунікаціях. Зворотній зв'язок у процесі комунікації. Засоби комунікацій, їх переваги та недоліки. Комунікаційний процес, елементи та етапи процесу.

Тема 6. Керівництво та лідерство.

Поняття та загальна характеристика керівництва, місце і роль керівника в системі управління. Керівництво як об'єднувальна функція менеджменту. Основні фактори та визначальні аспекти керівництва. Основи керівництва: вплив, лідерство, влада.

Влада як елемент примушення. Форми впливу та влади (влада, заснована на примусі, влада, в основі якої лежить винагорода, законна влада, еталонна влада, влада експерта).

Сутність і основи лідерства. Зміст поняття лідерства в управлінні організацією. Типологія лідерів. Фактори та передумови формування стилів керівництва. Характеристика та класифікація стилів керівництва.

Тема 7. Бізнес-етикет. Ділове спілкування.

Значення етикету для досягнення успіхів у діловій сфері. Міжнародний бізнес-етикет.

Стиль та імідж ділової людини. Традиційний діловий гардероб чоловіків та жінок. Візитні картки як елемент іміджу. Міміка, жести, поза як важливі складові професійного іміджу ділової людини. Етикет індивідуального робочого місця.

Ділове спілкування: вітання та рекомендування, неформальна бесіда. Етикет бізнес-карток. Ведення телефонних розмов. Етикет електронної пошти. Ділові засідання (підготовка, планування, ведення). Ділове листування.

Ділові їжі, правила поведінки за столом. Ділові поїздки, етикет у дорозі.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с.р.		л	п	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Теоретичні основи менеджменту, види та зміст управлінської діяльності												
Тема 1. Менеджмент як наукова система управління	7	2	2			3	6	1				5
Тема 2. Організація як об’єкт управління	10	2	4			4	9	1	2			6
Тема 3. Внутрішнє та зовнішнє середовище організацій	5	2				3	7	1				6
Тема 4. Мотивація	10	2	4			4	7	1				6
Тема 5. Методи менеджменту	5	2				3	6					6
Тема 6. Управлінські рішення	7	2	2			3	7	1				6
Разом за розділом 1	*44*	*12*	*12*			*20*	*42*	*5*	*2*			*35*
Розділ 2. Функції менеджменту. Забезпечення ефективної діяльності організації												
Тема 1. Функції та технологія менеджменту	5	2				3	7	1				6
Тема 2. Планування як загальна функція менеджменту	9	2	4			3	9	1	2			6
Тема 3. Організація як загальна функція управління	10	2	4			4	7	1				6
Тема 4. Контроль як загальна функція менеджменту	4	1				3	6					6
Тема 5. Інформація і комунікації в менеджменті	4	1				3	5					5
Тема 6. Керівництво та лідерство	7	2	2			3	7	1				6
Тема 7. Бізнес-етикет. Ділове спілкування	7	2	2			3	7	1				6
Разом за розділом 2	*46*	*12*	*12*			*22*	*48*	*5*	*2*			*41*
Усього годин	**90**	**24**	**24**			**42**	**90**	**10**	**4**			**76**

4. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Еволюція управлінської думки	2
2.	Аналіз організації як об’єкта управління	4
3.	Теорії мотивації	4
4.	Управлінські рішення та методи і способи їх прийняття	2
5.	SWOT-аналіз як метод планування діяльності організації	4
6.	Складання бізнес-плану організації	4
7.	Теорії та моделі керівництва і лідерства	2
8.	Діловий етикет країн світу	2
Разом		*24*

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1.	Опрацювання літературних джерел за темою «Менеджмент як наукова система управління», підготовка до практичної роботи	3
2.	Опрацювання матеріалу за темою «Організація як об’єкт управління», підготовка до практичної роботи	4
3.	Опрацювання матеріалу за темою «Внутрішнє та зовнішнє середовище організацій»	3
4.	Ознайомлення з теоріями мотивації, підготовка до практичної роботи	4
5.	Вивчення методів менеджменту, закріплення теоретичного матеріалу лекції	3
6.	Опрацювання матеріалу за темою «Управлінські рішення», підготовка до практичної роботи	3
7.	Ознайомлення з функціями та технологією менеджменту	3
8.	Ознайомлення з особливостями SWOT-аналізу як методу планування діяльності організації	3
9.	Вивчення основ організації як загальної функції менеджменту	4
10.	Ознайомлення з особливостями контролю як загальною функцією менеджменту	3
11.	Ознайомлення з особливостями інформації і комунікацій у менеджменті	3
12.	Вивчення теорій керівництва та лідерства, підготовка до практичної роботи	3
13.	Опрацювання літературних джерел за темою «Бізнес-етикет. Ділове спілкування», підготовка до практичної роботи	3
	Разом	*42*

6. Індивідуальні завдання

Програмою не передбачені.

7. Методи навчання

Пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемного викладу, частково-пошуковий, дослідницький.

8. Методи контролю

Усне експрес-опитування, виконання практичних робіт, контрольна робота, залікова робота.

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання																Залікова робота	Сума
Розділ 1						Розділ 2							Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Індивідуальне завдання	Разом		
Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6	Т 7	Т 8	Т 9	Т 10	Т 11	Т 12	Т 13	15	-	60	40	100
4	7		5		5		7	7			5	5					

Т1, Т2, Т4, Т6, Т8, Т9, Т12, Т13 – практична робота

Критерії оцінювання навчальних досягнень

Практична робота – 7 балів:
- виконання практичних завдань – 5 балів;
- захист роботи – 2 бали.

Практична робота – 4(5) балів:
- виконання практичних завдань – 3 бали;
- захист роботи – 1(2) бали.

Контрольна робота – 15 балів:
- тестові завдання – 5 балів;
- складання схеми – 5 балів;
- питання, що передбачає розгорнуту відповідь – 5 балів.

Залікова робота – 40 балів:
- тестові завдання – 15 балів;
- короткі відповіді на питання – 5 балів;
- практичне завдання (побудова схеми) – 10 балів;
- питання, що передбачають розгорнуті відповіді – 10 балів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка
	для дворівневої шкали оцінювання
90-100	зараховано
70-89	
50-69	
1-49	не зараховано

10. Рекомендована література

Основна література

1. Бесєдін М.О. Основи менеджменту: оцінно-ситуаційний підхід (модульний варіант): підручник / М.О. Бесєдін, В.М. Нагаєв. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 496 с.
2. Гірняк О.М. Менеджмент. Теоретичні основи і практикум: навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти / О.М. Гірняк, П.П. Лазановський. – К.: Магнолія плюс, Львів: Новий світ. – 2000, 2003. – 336 с.
3. Дикань Н.В. Менеджмент / Н.В. Дикань, І.І. Борисенко. – К.: Знання, 2008.
4. Кузьмін О.Є. Основи менеджменту. Підручник / О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник. – К.: Академвидав. 2003. – 416 с.
5. Мескон М.Х. Основы менеджмента: Пер. с англ. / Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. – М.: Дело, 2003. – 702 с.
6. Основи менеджменту: підручник для студентів вищих навчальних закладів / кол. авторів; за ред. А.А. Мазаракі; Харків: Фоліо, 2014. – 846 с.
7. Осовська Г.В. Менеджмент організацій / Г.В. Осовська, О.А. Осовський. – К.: Кондор, 2005.
8. Осовська Г.В. Основи менеджменту: Підручник. Видання 3-є, перероблене і доповнене / Г.В. Осовська, О.А. Осовський. – К.: «Кондор», 2006. – 664 с.
9. Пилипенко С.М. Менеджмент: навчальний посібник / Пилипенко С.М., Пилипенко А.А., Оленко В.І. – Харків: Вид. ХДЕУ, 2002. – 208 с.
10. Хміль Ф.І. Основи менеджменту: підручник / Ф.І. Хміль. – К. : Академвидав, 2003. – 608 с.

Допоміжна література

1. Баєва О.В. Основи менеджменту: практикум: Навч. посібник / Баєва О.В., Ковальська Н.І., Згалат-Лозинська Л.О. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 524 с.
2. Басовский Л. Е. Менеджмент: учеб. пособ. / Л. Е. Басовский. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 216 с.
3. Василенко В.О. Інноваційний менеджмент / В.О. Василенко, В.Г. Шматько. – К.: Центр навчальної літератури, 2005.
4. Василенко В.А. Менеджмент устойчивого развития предприятий: Монография / В.А. Василенко. – Киев: Центр учебной литературы, 2005 – 648 с.
5. Виноградський М.Д. Менеджмент в організації / Виноградський М.Д., Виноградська А.М., Шканова О.М. – К.: Кондор, 2004.
6. Виханский О.С. Менеджмент. Учебник. – 3-е изд. / О.С. Виханский, А.И. Наумов. – М.: Гардарики, 2000. – 528 с.
7. Воронкова В. Г. Муніципальний менеджмент / В.Г. Воронкова. – К.: Професіонал, 2004.
8. Воронкова В. Г. Регіонально-адміністративний менеджмент / Воронкова В. Г., Катаєв С.Л., Кіндратець О. М., Зуєва, В.О., Беліченко А. Г. – К.: ЦУЛ; Професіонал, 2010.
9. Гапоненко А.Л. Стратегическое управление: Учебник / А.Л. Гапоненко, А.П. Панкрухин. – М.: Омега – Л., 2004. – 472 с.
10. Дафт Р.Л. Менеджмент / Р.Л. Дафт. – СПб: Питер, 2001. – 832 с.
11. Елиферов В.Г. Бизнес-процессы: Регламентация и управление: Ученик / В.Г. Елиферов, В.В. Репин. – М.:ИНФРА – М., 2004. – 319 с.
12. Завадський Й.С. Менеджмент: підручник для студентів економ. спец. вищих закладів: у 2 т. / Й.С. Завадський. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2003. – Т. 2. – 640 с.
13. Задихайло Д.В. Корпоративне управління: навчальний посібник / Д.В. Задихайло, О.Р. Кібенко, Г.В. Назаров. – Харків: Еспада, 2003. – 688 с.
14. Иванова Т.Ю. Теория организации / Т.Ю. Иванова, В.И. Приходько. – СПб.: Питер, 2004. – 269 с.
15. Кіндрацька Г.І. Стратегічний менеджмент / Г.І. Кіндрацька. – К.: Знання, 2010.
16. Лэйхифф Дж. Бизнес-коммуникации. Стратегии и навыки / Дж. Лэйхифф. – Питер, 2001. – 688 с.
17. Мартыненко Н.М. Основы менеджмента: Ученик / Н.М. Мартыненко – К.: Каравелла, 2003. – 496 с.

18. Менеджмент организаций: учебное пособие / Л.А. Киржнер, Л.П. Киенко, Т.И. Лепейко, А.М. Тимонин. – К. : КНТ, 2006. – 688 с.
19. Менеджмент: практические ситуации, деловые игры, упражнения / под общей редакцией О.А. Страховой. – СПб.: Питер, 2000. – 144 с.
20. Микитюк П.П. Інноваційний менеджмент / П.П. Микитюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2007
21. Райченко А.В. Общий менеджмент: Учебник / А.В. Радченко. – М.: ИНФРА – М. 2005. – 384 с.
22. Рудінська, О. В. Менеджмент: навч. посіб. / О.В. Рудінська, С.Л. Яроміч, І.О. Молоткова. – Ніка-Центр, 2002. – 320 с.
23. Сахно Е.Ю. Менеджмент сервісу. Теорія та практика / Е.Ю. Сахно. – К.: ЦУЛ, 2010.
24. Смирнов Э.А. Управленческие решения / Э.А. Смирнов. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 264 с.
25. Спивак В. А. Современные бизнес-коммуникации / В.А. Спивак. – Питер, 2001. – 448 с.
26. Сухарський В.С. Менеджмент (загальний з основами спеціального) / В.С. Сухарський. – Тернопіль: Астон, 2004. – 528 с.
27. Туленков М.В. Сучасні теорії менеджменту: навч. посіб. / М.В. Туленков. – К.: Каравела, 2007. – 304 с.
28. Хомяков В.І. Менеджмент підприємства / В.І. Хомяков. – К.: Кондор, 2005.
29. Шегда А. В. Менеджмент: навч. посіб. / А.В. Шегда. – К.: Знання, КОО, 2002. – 583 с.
30. Юргутіс І.А. Основи менеджменту. – К.: Освіта, 1998.

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Гриценко Т.Б. Етика ділового спілкування. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/19991130/menedzhment/etika_dilovogo_spilkuvannya_-_gritsenko_tb
2. Дахно І.І. Ділова кар'єра. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/15840720/menedzhment/dilova_karyera_-_dahno_ii
3. Мальська М.П. Корпоративне управління. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/15840720/menedzhment/korporativne_upravlinnya_-_malska_mp
4. Публикации по менеджменту, экономике, маркетингу. – Режим доступу: http:// http://tourlib.net/management.htm
5. Скрипко Т.О. Інноваційний менеджмент. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/15840720/menedzhment/innovatsiyniy_menedzhment_-_skripko_to
6. Тимошенко Н.Л. Корпоративна культура: діловий етикет. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/00000000/etika_ta_estetika/korporativna_kultura_diloviy_etiket_-_timoshenko_nl